

Joaquim Espanol

mutación de unas categorías y la comprobación de su validez para sintetizar formalmente estructuras más complejas como son las calles, las plazas, los tejidos, los barrios y la ciudad misma. El intento de resumir la forma de la ciudad desde su forma más elemental, es sin duda incompleto y cuando menos discutible. La importancia dada al hábitat urbano es desproporcionada pero viene siempre apoyada en una continua mezcla de escalas de aproximación, no siempre referidas a cuestiones formales que nos recuerdan que es preciso abordar la complejidad del fenómeno urbano desde visiones diferentes.

El libro "Elementos de análisis urbano" es una recopilación de artículos unidos primordialmente por la voluntad, expresada casi en forma de manifiesto, de la necesidad de defender la ciudad de la agresión provocada por la "ideología antiurbana del Movimiento Moderno". Hay que recuperar la ciudad anterior al M.M. analizándola arquitectónicamente, para encontrar las leyes compositivas de los elementos que la forman y la modelan, para de esta manera poder recobrar y enlazar con la tradición histórica de la "Arquitectura Urbana".

En la conjunción de estas dos palabras Arquitectura / Urbana, está el entramado del libro. El análisis urbano que se propone es el que es capaz de convertirse, por sí mismo, en condición misma del proyecto. De aquí, que la ciudad se estudia básicamente, desde los elementos de intervención del arquitecto (el tipo edificatorio, la parce-

la, la calle, la manzana, el barrio, etc.) planteándose como un análisis que busca en la ciudad existente un repertorio de soluciones experimentadas capaces de recuperar la olvidada "cultura arquitectónica de la ciudad", y devolverle su autonomía como disciplina.

Los fenómenos de crecimiento, los vestigios de lo urbano: trazados y parcelación, las tipologías, el paisaje urbano, las prácticas urbanas y las estructuras urbanas componen el temario del libro. En el primer capítulo: "Crecimientos" de P. Panerai se nos plantean los elementos del análisis urbano a escala de toda la ciudad, casi desde una visión geográfica. Se definen conceptos como: línea de crecimiento, polo de crecimiento, barrera, límite. Esta visión general se apoya en una atenta lectura del parcelario urbano, ya sea en su totalidad o por fragmentos separados. En el capítulo siguiente: "Trazados y Parcelación" de M. Demorgon, se reclama como tarea de la geografía urbana el análisis de los tejidos desde el parcelario. El resto de los capítulos del libro vienen a incidir sobre alguno de los aspectos ya enunciados: La evolución del concepto "tipo", con especial atención a Durand y a los estudios tipo-morfológicos italianos. O bien sobre la percepción visual del espacio, con referencias de Sitte y de Lynch. Podríamos seguir así con el resto de capítulos, pero el resultado es el ya anunciado incipiente camino hacia la re-fundación de una cultura arquitectónica de la ciudad.

Representa pues este libro el enlace con los anteriores trabajos de análisis y en cierta manera es como una nueva lectura de los mismos. Apreciamos una velada nostalgia por las formas de la ciudad "tradicional", la de "siempre" que se construye a finales del XIX y principios del XX. Debería argumentarse mejor esa descalificación global del Movimiento Moderno a partir de los malos resultados de algunos de sus grupos residenciales.

Sean bien recibidos estos dos volúmenes que inciden en un campo quizás algo descuidado últimamente. Pero no nos gustaría finalizar sin plantear una pequeña duda. No hubiera sido más provechoso haber orientado las observaciones hacia la ciudad reciente, la construida en estos últimos 40 años, precisamente la más faltada de estudio, y para la que no nos sirven los mecanismos de análisis / proyecto ya comprobados en la ciudad histórica

Historia de la forma urbana

A. E. J. MORRIS

Barcelona. Gustavo Gili 1984.

478 pp. Ilust. Arquitectura / Perspectivas.

Pierre Lavedan afirmava l'any 1941 en el pròleg de l'"Histoire de l'Urbanisme" que "la història de l'arquitectura urbana no ha estat mai objecte d'un treball de conjunt". És possible que ara no poguem fer aquesta afirmació de manera rotunda, però no hi ha dubte que la bibliografia sobre la matèria continua essent escassa. Abunden els estudis de ciutats determinades o de períodes i regions acotats al nostre context cultural, però és difícil trobar obres de síntesi que plantegin de manera sistemàtica una història general del fenomen urbà centrada en l'estructura formal de la ciutat.

No és per tant un tòpic afirmar que la "Historia de la forma urbana" de A.E.J. Morris és una aportació central en un camp relativament abandonat, que és més inhòspit encara en la bibliografia castellana, ja que si bé disposem de les traduccions d'obres primordials, com les de L. Mumford, A. Toynebee, J. Jacobs, S. Giedion o P. Sica¹ no tenim encara les versions castellanes d'obres tant exemplars com la del mateix Lavedan² o d'estudis notables elaborats precisament des de la perspectiva de l'arquitecte, com els de E. Bacon, E. Rasmussen o P. Zucker³.

El recorregut de Morris abasta la pràctica totalitat de les grans cultures urbanes, des de les més primitives -Sumèria, Harappa, Egipte- fins a l'Europa de l'època moderna anterior a la revolució industrial. Divideix el laboratori treball en els acostumats períodes en què la historiografia occidental classifica els esdeveniments, però inclou dins aquest esquema apartats extensos dedicats a aquelles civilitzacions usualment marginades en els estudis més coneguts -com la musulmana o les precolombianes- i completa l'exposició amb un capítol dedicat a les ciutats americanes, i cinc apèndixs en què aporta informació, si bé molt extractada, sobre l'evolució d'algunes ciutats de la Xina, el Japó i la Índia.

Sintetitzar un assumpte tant vast és sempre difícil, i té el risc permanent de reduir els fenòmens urbans de naturalesa complicada a una caricatura d'ells mateixos. Un dels mèrits de Morris ha estat precisament el d'oferir-nos un compendi que, malgrat la seva relativa brevetat en relació al tema tractat, manté el rigor dels bons estudis especialitzats. Naturalment no és possible trobar en el text els detalls propis d'aquest estudis, però Morris aporta una informació precisa i ben seleccionada, i un conjunt considerable de plànols, mapes, gràfics i fotografies d'una gran qualitat i claredat.

Si l'anàlisi i descripció de la forma de les ciutats és el tema central, Morris no renuncia a situar el procés de formació i transformació física dins aquell joc de forces civils que l'han provocat, però amb la discreció necessària per evitar la farragosa acumulació de fets de la història general, i amb el bon criteri de no reduir la complexitat de les qüestions tractades amb interpretacions esquemàtiques que prefereix substituir per una llarga selecció de textos d'autors diversos exposats paral·lelament al seu discurs. Els treballs especialitzats i les obres generals tenen, per tant, la seva

referència en el llibre, i constitueixen un bon recurs per orientar els estudis més específics.

L'autor té per altra banda la virtut britànica de ser perfectament intel·ligible en les seves exposicions i lleugerament escèptic amb les interpretacions paradoxals i desconcertants de les múltiples regions encara obscures de la matèria. És possible que el text no tingui per això la brillantor que es troba, per exemple, en Mumford quan relaciona tan hàbilment els fets quotidians amb els grans fenòmens històrics, o en Bacon quan posa de manifest els secrets procediments amb què s'han compost les millors peces urbanes. Però aquesta mateixa actitud és la que li permet detectar errors que s'arrosseguen impassibles d'un llibre a l'altre, o posar de manifest el caràcter fantasiós d'algunes suposicions edificades sobre el passat enigmàtic de velles civilitzacions, com la teoria de Jane Jacobs sobre "Nova Obsidiana", tema d'un dels apèndixs del llibre.

Ens podem preguntar quin paper juga una obra amb voluntat universalista com la de Morris en un temps en què és dominant el gust per allò fragmentari i parcial. Malgrat el caràcter sistemàtic del compendi, Morris, certament, ha evitat bastir teories generals sobre l'extens material que presenta. Però aquesta discreció poc usual no ha convertit l'obra en una crònica telegràfica d'esdeveniments autònoms ordenats cronològicament. La història de la ciutat va emergint com l'aventura d'una conquesta de la societat, gloriosa i temerària al mateix temps, en la qual són constatables sense necessitat de fer-ne esment, algunes d'aquestes lleis universals formulades de manera dispar per geògrafs, historiadors i urbanistes, com l'extraordinària persistència de la planta de la ciutat al llarg del temps, la influència determinant del lloc, la lenta progressió de l'espai públic, la lluita incessant entre l'ordre racional i abstracte dels plans i l'estrany ordre del creixement espontani, i també la insólita constància dels instruments compositius en la projectació racional de la ciutat.

El manual es converteix per això en una eina útil per a historiadors i estudiosos de l'urbanisme. Però és també un llibre apassionant per a qualsevol que senti la curiositat de conèixer un fenomen tan incitant com el del naixement, vida i senectut de les ciutats

1. L. Mumford. "La Ciudad en la Historia". Ed. Infinito. Buenos Aires 1966.
A. Toynebee. "Ciudades en marcha". Alianza Ed.
J. Jacobs. "La Economía de las ciudades". Ed. Peninsula. Madrid 1972.
S. Giedion. "Espacio, tiempo y Arquitectura". Ed. Dorsat. Madrid 1980.
P. Sica. "La imagen de la ciudad de Esparta a las Vegas". Ed. G. Gili. Barcelona 1977.

2. P. Lavedan. "Histoire de l'urbanisme". H. Laurens, Paris 1941.

3. F. Bacon. "Design of Cities". Thames and Hudson. London 1967.
E. Rasmussen. "Towns and Buildings". M.I.T. Press. Cambridge. Mass 1969.
P. Zucker. "Town and Square". M.I.T. Press. Cambridge. Mass. 1970.